

ЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КОРПОРАЦІЙ

© 2016 САЗОНЕЦЬ І. Л., ПРИТУЛА М. Ю.

УДК 504.064

Сазонець І. Л., Притула М. Ю. Значення екологічної відповідальності діяльності корпорацій

Проведене узагальнення теоретичних положень свідчить про те, що об'єктивна необхідність розвитку екологічної складової теорії корпоративної соціальної відповідальності зумовлена низьким рівнем екологічної свідомості суспільства, глибиною екологічною кризою держави, а також процесами інтеграції в систему міжнародних відносин, що вимагають постановки жорстких вимог до екологічної безпеки виробництва та його впливу на навколишнє природне середовище. Доведено, що реалізація цієї складової на рівні підприємства передбачає впровадження системи екологічної відповідальності. Визначено сутність екологічної відповідальності підприємства за трьома критеріями: дотримання екологічних зобов'язань, енергетичний і сировинний менеджмент та ефективне залучення стейкхолдерів. Систематизовано концептуальні засади впровадження системи екологічної відповідальності на підприємстві. Визначено сукупність принципів та методів реалізації даної системи, що передбачають застосування сукупності організаційно-правових та економічних інструментів. Деталізовано економічні, соціальні та екологічні мотиви та результати впровадження екологічної відповідальності на підприємстві.

Ключові слова: економічні інструменти, екологічна відповідальність, ресурсозбереження, стейкхолдери, корпорація.

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 14.

Сазонець Ігор Леонідович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності, Національний університет водного господарства та природокористування (вул. Соборна, 11, Рівне, 33028, Україна)

E-mail: suvoroff09@mail.ru

Притула Мар'яна Юріївна – асистент, кафедра фінансів та економіки природокористування, Національний університет водного господарства та природокористування (вул. Соборна, 11, Рівне, 33028, Україна)

E-mail: marjanochka-pr@mail.ru

УДК 504.064

Сазонець И. Л., Притула М. Ю. Значение экологической ответственности деятельности корпораций

Проведенное обобщение теоретических положений свидетельствует о том, что объективная необходимость развития экологической составляющей теории корпоративной социальной ответственности обусловлена низким уровнем экологического сознания общества, глубоким экологическим кризисом государства, а также процессами интеграции в систему международных отношений, требующих постановки жестких требований к экологической безопасности производства и его воздействию на окружающую среду. Доказано, что реализация этой составляющей на уровне предприятия предусматривает внедрение системы экологической ответственности. Определена сущность экологической ответственности предприятия на основе трех критериев: соблюдение экологических обязательств, энергетический и сырьевой менеджмент и эффективное привлечение стейкхолдеров. Систематизированы концептуальные основы внедрения системы экологической ответственности на предприятии. Определена совокупность принципов и методов реализации данной системы, предусматривающих применение совокупности организационно-правовых и экономических инструментов. Детализированы экономические, социальные и экологические мотивы и результаты внедрения экологической ответственности на предприятии.

Ключевые слова: экономические инструменты, экологическая ответственность, ресурсосбережение, стейкхолдеры, корпорация.

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Библ.:** 14.

Сазонець Ігор Леонідович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності, Національний університет водного господарства та природокористування (вул. Соборна, 11, Рівне, 33028, Україна)

E-mail: suvoroff09@mail.ru

Притула Мар'яна Юріївна – асистент, кафедра фінансів та економіки природокористування, Національний університет водного господарства та природокористування (вул. Соборна, 11, Рівне, 33028, Україна)

E-mail: marjanochka-pr@mail.ru

UDC 504.064

Sazonets I. L., Prytula M. Yu. Significance of the Environmental Responsibility of Corporations

The carried out generalization of theoretical provisions has been indicative of the fact that the objective need for development of the environmental component of the theory of corporate social responsibility is stipulated by the low level of ecological consciousness of society, a deep environmental crisis of the State, as well as processes of integration into the system of international relations, which requires setting the stringent requirements for ecological safety of production and its impact on the environment. It has been proven that implementing this component provides at the enterprise level provides for introduction of the system of environmental liability. Essence of the environmental responsibility of enterprise has been defined on the basis of three criteria: compliance with environmental obligations, energy and raw materials management, and the efficient involvement of stakeholders. To conceptual foundations of the implementation of a system of environmental liability at enterprise have been systematized. The totality of principles and methods for implementation of this system has been determined, involving the aggregate application of organizational-legal and economic tools. The economic, social and environmental reasons together with the results of environmental responsibility at enterprise have been detailed.

Keywords: economic tools, environmental responsibility, resource-saving, stakeholders, corporation.

Fig.: 1. **Tbl.:** 1. **Bibl.:** 14.

Sazonets Igor L. – D. Sc. (Economics), Professor, Head of the Department of Public Administration, Documentation and Information Activities, National University of Water Management and Natural Resources Use (11 Soborna Str., Rivne, 33028, Ukraine)

E-mail: suvoroff09@mail.ru

Prytula Mariana Yu. – Assistant, Department of Finance and Environmental Economics, National University of Water Management and Natural Resources Use (11 Soborna Str., Rivne, 33028, Ukraine)

E-mail: marjanochka-pr@mail.ru

Як свідчить зарубіжний досвід останніх десятиліть, кращі результати в забезпеченні сталого економічного зростання досягають країни, яким вдається поєднати економічну ефективність із соціальною резуль-

тативністю через налагодження економічних механізмів та оптимізацію діяльності соціальних інститутів, що виступають як спосіб узгодження інтересів і цілей взаємодіючих у процесі економічної діяльності суб'єктів [1].

Відсутність належного зв'язку між економічною ефективністю, екологічною безпекою та соціальною справедливістю, невіршеність соціальних та екологічних проблем, незрілість інститутів громадянського суспільства та держави не дозволяють правильно та раціонально використовувати потенціал України, гальмують її економічний розвиток. Тому *метою* статті є аналіз значення екологічної відповідальності діяльності підприємств та її впливу на сталий розвиток держави та суспільства в цілому.

Перехід до сталого розвитку вимагає значних змін в економічній та соціальній сферах у розрізі зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. Говорячи про виробничу діяльність, не можна відкидати питання екологічної відповідальності бізнесу (далі – ЕВП) [2].

На сьогоднішній день немає єдиної думки щодо визначення сутності ЕВП. Н. В. Пахомова, А. Ендрес, К. Ріхтер виокремлюють три підходи до визначення сутності екологічної відповідальності: неокласичний, інтегрований економіко-етичний та радикально екологічний. *Неокласичний підхід* передбачає оцінку дій компанії в розрізі їх впливу на економічну ефективність та суспільний добробут. *Інтегрований економіко-етичний підхід* передбачає врахування етичних факторів при прийнятті управлінських рішень. *Радикально екологічний підхід* має різні форми прояву: екофемінізм, соціальна екологія, захист прав тварин, теорія екологічних співтовариств тощо [3].

Під екологічною відповідальністю бізнесу розуміють дії, які приносять користь навколишньому середовищу (або зменшують негативний вплив бізнесу на навколишнє середовище) і виходять за рамки того, що компанії зобов'язані робити за законом [4]. Екологічна відповідальність бізнесу включає зобов'язання осіб, що приймають рішення, запроваджувати дії, спрямовані на захист і поліпшення стану навколишнього середовища в цілому, і які також відповідають їх власним інтересам [5].

Більшість фірм наразі розглядає екологічну відповідальність бізнесу як законні та добровільні види діяльності, які можуть збільшити конкурентоспроможність фірми і закріпити її репутацію під впливом різних соціальних та економічних агентів (стейкхолдерів). Під стейкхолдерами розуміємо групу людей або індивідів, які можуть впливати на роботу організації та відчувати вплив від діяльності фірми [6].

Виокремлюють внутрішніх та зовнішніх стосовно фірми стейкхолдерів екологічної відповідальності бізнесу. До внутрішніх належать акціонери та працівники. Серед зовнішніх виділяють постачальників/бізнес-партнерів, споживачів, державу, громаду, неурядові організації, медіа та міжнародні організації [7].

Згідно з теорією стейкхолдерів, оскільки всі зацікавлені сторони є законними партнерами в бізнесі, бізнес-фірма повинна враховувати вплив своїх дій на всі групи зацікавлених сторін. Розглядаючи планету як кінцеву зацікавлену сторону – стейкхолдера – в рамках цієї концепції, бізнес має нести відповідальність за шкоду, нанесену навколишньому середовищу. Застосування теорії стейкхолдерів до концепції екологічної відповідальності бізнесу включає визнання стейкхолдерами зобов'язаності екологічних проблем, яке трансформується в стратегічні дії з метою поліпшення екологічної політики фірми, а також можливість інтеграції різних зацікавлених сторін [8].

Так, на шляху до сталого розвитку екологічна відповідальність повинна бути не просто атрибутом, що забезпечує відповідний імідж на міжнародній арені або вітчизняному ринку та прихильність споживачів, додаткові конкурентні переваги, популярність, а стати життєвою філософією для всіх людей, країн, урядів, корпорацій та компаній [9].

Одним з найпоширеніших підходів до визначення екологічно відповідальної компанії є підхід, в основі якого лежать три критерії: дотримання екологічних зобов'язань, енергетичний та сировинний менеджмент, ефективне залучення стейкхолдерів (*табл. 1*) [10].

Таблиця 1

Критерії визначення екологічно відповідальної компанії

Дотримання екологічних зобов'язань	<ul style="list-style-type: none"> – Корпоративне бачення компанії повністю відповідає концепції сталого розвитку; – захист і відновлення природного середовища визначені стратегічними пріоритетами; – усвідомлюється, що економічна система функціонує в рамках екосистеми, яка є обмеженою; – діяльність відповідає вимогам екологічного законодавства; – відповідальність за шкоду, завдану довкіллю; – корпоративна культура заснована на екологічних цінностях
Енергетичний та сировинний менеджмент	<ul style="list-style-type: none"> – Ефективне використання природних ресурсів; – створення та використання відновлюваної енергії та матеріалів; – системне мислення; – мінімізація викидів вуглекислого газу; – аналіз екологічних досягнень та пошук нових екологічних рішень; – аналіз екологічних витрат і переваг
Ефективне залучення стейкхолдерів	<ul style="list-style-type: none"> – Інформування громадськості про екологічні наслідки своєї діяльності; – відповідальність перед стейкхолдерами за діяльність; – компанія враховує думки та побажання стейкхолдерів; – діяльність компанії є прозорою; – звіти про вплив на оточуюче середовище

Високі стандарти природоохоронної діяльності потребують значних фінансових затрат, проте зростає число корпорацій, які прагнуть дотримуватися даних стандартів у своїй діяльності, оскільки екологічно відповідальна поведінка є економічно виправданою в довгостроковому періоді.

На сьогодні корпоративна соціальна відповідальність, і екологічна відповідальність бізнесу зокрема, мають певне значення, проте, на жаль, вони не є визначальними аспектами бізнес-стратегій. Зокрема, це стосується наших вітчизняних підприємств.

Основною причиною нинішньої ситуації в нашій державі є те, що сьогодні в Україні ми маємо неефективний, застарілий еколого-економічний виробничий потенціал, недостатню правову базу щодо охорони природи, недосконалу систему управління, недостатньою мірою функціонуючі економічні стимули раціоналізації природокористування [11].

Основною метою сучасної політики держави є, як відомо, забезпечення рівності трьох складових її розвитку – економічної, екологічної та соціальної, що зумовлює орієнтування на пріоритети сталого господарювання, врахування екологічних наслідків під час прийняття економічних рішень [12]. Вважається, що інструментом реалізації концепції сталого розвитку є соціальна відповідальність бізнесу, одним з напрямків якої є екологічна відповідальність.

Концептуальні засади впровадження екологічної відповідальності на підприємстві наведено на *рис. 1*. Відмітимо, що основні принципи екологічної відповідальності підприємства повинні полягати в такому:

1. Забезпечення екологічної безпеки продукції та технологічних процесів її виробництва повинно будуватися на підставі вітчизняних законів і стандартів, міжнародних екологічних нормативів і вимог, власних стандартів і нормативних документів підприємства і вимог споживача (*принцип законності*).

2. Ставлення до питань охорони навколишнього природного середовища як до постійної системи управління господарською діяльністю (*принцип системності*).

3. Ретельний облік і класифікація джерел впливу на навколишнє середовище складу й обсягу твердих і рідких відходів, викидів в атмосферу є необхідною умовою для вдосконалення природоохоронної діяльності підприємства, планування та реалізації програм і рішень, спрямованих на підвищення якості навколишнього середовища та екологічної безпеки продукції (*принцип структурності*).

4. Застосування сучасних технологій, нових наукових розробок, знань і досвіду персоналу для ефективного використання людської праці, енергетичних і сировинних ресурсів, скорочення рівня відходів виробництва і споживання при розробці й виготовленні продукції (*принцип інноваційності*).

5. Кожен проект на нове будівництво, розширення, технічне переозброєння не має бути допущений до реалізації без позитивного висновку державної екологічної експертизи (*принцип контролю*).

6. Навчати персонал підприємства роботі в системі охорони навколишнього природного середовища. Регулярно проводити перенавчання. Безперервно вдосконалювати систему екологічного управління, постійно знижувати вплив на навколишнє середовище. Послідовно розвивати систему власних екологічних стандартів підприємства. Регулярно узагальнювати і поширювати досвід екологічної діяльності (*принцип удосконалення*).

7. Створювати умови для відкритої демонстрації екологічної відповідальності підприємства будь-яким зацікавленим сторонам (*принцип прозорості*).

8. Підприємства повинні разом з місцевими органами влади, інститутами громадянського суспільства брати участь в розробці та реалізації проектів з охорони навколишнього природного середовища, сприяти навчанню за програмами здорового способу життя (*принцип узгодженості та взаємовигоди*).

Організаційно-правові методи реалізації екологічної відповідальності підприємств включають:

- ✦ забезпечення більш сприятливих правових, фінансових, податкових та організаційних умов для розвитку екологічно відповідального бізнесу в українському суспільстві;
- ✦ унормування механізмів стимулювання добровільних ініціатив суб'єктів господарювання, що запроваджують політику соціальної та екологічної відповідальності та реалізують соціально важливі програми;
- ✦ забезпечення державної підтримки проведення публічних заходів з питань упровадження та результативності екологічної відповідальності бізнесу;
- ✦ широке залучення засобів масової інформації, громадських організацій та академічних кіл до формування і запровадження механізмів стимулювання соціальної та екологічної відповідальності;
- ✦ сприяння проведенню місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування просвітницьких заходів з поширення інформації про соціально та екологічно відповідальний бізнес, обміну досвідом і позитивними практиками у цій сфері;
- ✦ організаційну підтримку щорічного проведення бізнес-конкурсів за тематикою соціально та екологічно відповідального бізнесу, у тому числі в рамках Українського національного конкурсу якості;
- ✦ сприяння оприлюдненню українськими суб'єктами господарювання добровільної нефінансової звітності, у тому числі через спеціалізовані портали і бази звітів;
- ✦ участь у підготовці рекомендацій для суб'єктів господарювання щодо типової структури та показників нефінансового звіту;
- ✦ сприяння підготовці фахівців за кваліфікацією «Менеджер із соціально-екологічної та корпоративної відповідальності», «Експерт із соціальної відповідальності бізнесу», «Соціальний аудитор» (відповідно до Державного класифікатора професій ДК 003:2010);

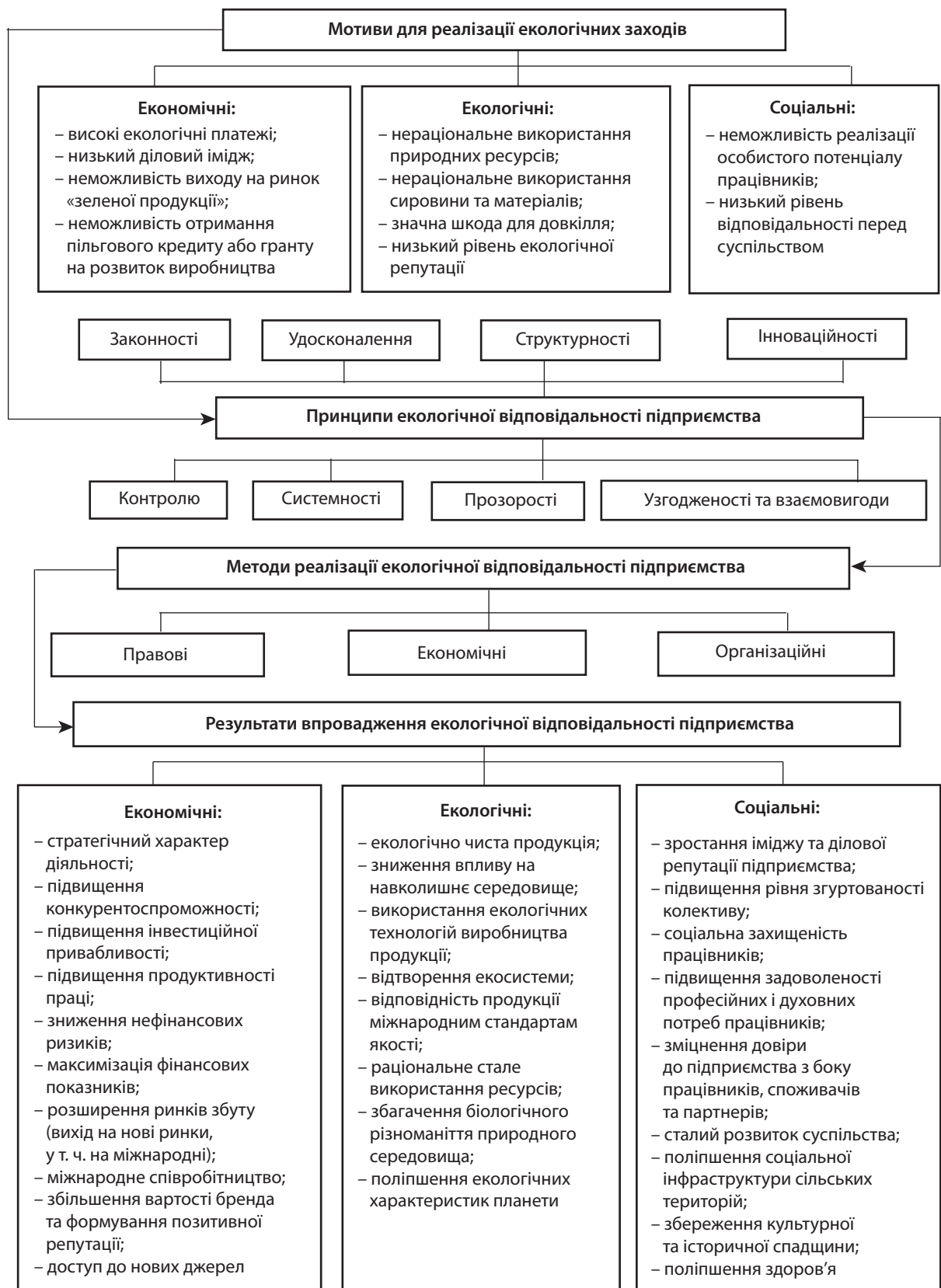

Рис. 1. Концептуальні засади впровадження екологічної відповідальності на підприємстві

- ✦ проведення навчальних семінарів, тренінгів для підприємців, підвищення рівня обізнаності про соціально та екологічно відповідальний бізнес серед державних службовців центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування;
- ✦ проведення державної інформаційної кампанії з метою роз'яснення ролі соціально та екологічно відповідального бізнесу в розвитку суспільства шляхом публікації статей та підготовки тематичних телепрограм у державних засобах масової інформації.

Екологічна відповідальність передбачає, насамперед, відповідні програми захисту навколишнього середовища, економного споживання природних ресурсів, повторного використання й утилізації відходів, організації екологічно безпечних транспортних перевезень, розповсюдження норм і систем екологічної сертифікації продукції та технологій, що забезпечують мінімальний негативний вплив на навколишнє середовище в усьому світі, та ін. [11].

Варто зазначити, що економічний механізм екологічного регулювання – так само і як будь-який механізм господарювання – можна вдосконалювати лише шляхом внесення змін у конкретні форми виробничих відносин (прибуток, ціну, кредит, фонди, податки тощо). Інакше кажучи, економічний механізм екологічного регулювання можна вдосконалювати, вдосконалюючи притаманний йому інструментарій – форми та методи стимулювання раціонального природокористування (систему оподаткування, фінансування, кредитування природоохоронних заходів, економічної відповідальності за екологодеструктивне господарювання тощо) [12].

Ще одним важливим економічним методом управління є правильне застосування матеріального стимулювання – забезпечення зацікавленості підприємства та його працівників у природоохоронній діяльності. При цьому передбачається застосування не лише заохочувальних заходів, але й покарань [13].

Система податкових пільг може реалізуватися різними шляхами, як прямими, так і опосередкованими, зокрема: зменшенням бази або об'єкта оподаткування, зменшенням нарахованих сум податків, наданням цільових податкових пільг, скасуванням сплати податків за певними видами діяльності.

Зрештою, як показує досвід розвинутих країн, підвищення рівня екологічної відповідальності поліпшує результати діяльності підприємницьких структур як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі. З огляду на це, соціальна відповідальність підприємництва у сфері екології, тобто екологічна відповідальність, перетворюється в життєво важливий чинник конкурентної боротьби, оскільки саме рівень екологічної відповідальності підприємництва в найближчий час буде визначати позиції того чи іншого підприємства на міжнародному ринку і в очах споживачів його продукції. Іншими словами, екологічна відповідальність є свого роду «вхідним квитком» у міжнародне ділове співтовариство [14, с. 152].

ВИСНОВКИ

Екологічна ситуація в Україні є однією з найбільш напружених у світі. Це вимагає обов'язкового запровадження дієвих механізмів стимулювання екологічної відповідальності підприємств. Тобто держава має зосередити увагу на впровадженні ефективних еколого-економічних інструментів. Серед основних інструментів стимулювання екологічної відповідальності мають стати екологічне страхування, пільгове кредитування, субсидії, субвенції, дотації, створення природоохоронних фондів, екологічне оподаткування та інші. Впровадження цих інструментів у практику сприятиме поліпшенню результатів діяльності підприємств, формуватиме позитивний імідж корпорацій, підвищуватиме конкурентоспроможність підприємств. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір/за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. 316 с.
2. Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. URL: <http://www.un-documents.net/ocf-02.htm#>
3. Пахомова Н., Эндрес А., Рихтер К. Экологический менеджмент. СПб.: Питер, 2003. 544 с.
4. Corporate Environmental Responsibility/ed. by Neil Gunningham. Farnham: Ashgate, 2009. 587 p.
5. Holtbrugge D., Dogl C. How International is Corporate Environmental Responsibility? A literature review. *Journal of International Management*. 2012. Vol 18. P. 180–195.
6. Freeman R. E. Strategic Management: A Stakeholder Approach. Boston: Pitman Publishing, 1984. 292 p.
7. He M., Chen J. Sustainable Development and Corporate Environmental Responsibility: A Comparative Study of Chinese and Multinational Corporations // 3rd IEEE Conference on Industrial Electronics and Applications, 2008. P. 1674–1679.
8. Banerjee S. B. Corporate Environmentalism. The Construct and Its Measurement. *Journal of Business Research*. 2002. Vol. 55. P. 177–191.
9. Грішнова О. А., Думанська В. П. Екологічний вектор соціальної відповідальності. *Економіка и управление*. 2011. № 3. С. 32–41.
10. Shapoval V., Ashcheulova A. Ecologic Component of Social Responsibility of Business (Experience of Poland and Ukraine) Єдина Європа: перспективи розвитку: монографія = United Europe: prospects of development: monograph (Вроцлав); наук. ред. О. І. Амоша. Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2010. 254 с.
11. Розпорядження про схвалення концепції національної екологічної політики України до 2020 року від 17 жовтня 2007 р. № 880-р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=880-2007-%F0>
12. Веклич О. О. Економічний механізм екологічного управління в Україні. URL: <http://agrofin.com.ua/files/dre.pdf>
13. Джигирей В. С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: навч. посіб. 5-те вид., випр. і допов. Київ: Знання, 2007. 422 с.
14. Шаповал В. М. Соціальна відповідальність бізнесу в структурі управління економікою: монографія. Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2011. 357 с.

REFERENCES

- Banerjee, S. B. "Corporate Environmentalism. The Construct and Its Measurement". *Journal of Business Research*. Vol. 55 (2002): 177-191.
- Corporate Environmental Responsibility*. Farnham: Ashgate, 2009.
- Dzhyhyrei, V. S. *Ekolohiia ta okhorona navkolyshnyoho pryrodnoho seredovyscha* [Ecology and environmental protection]. Kyiv: Znannia, 2007.
- Freeman, R. E. *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Boston: Pitman Publishing, 1984.
- Holtbrugge, D., and Dogl, C. "How International is Corporate Environmental Responsibility? A literature review". *Journal of International Management*. Vol. 18 (2012): 180-195.
- He, M., and Chen, J. "Sustainable Development and Corporate Environmental Responsibility: A Comparative Study of Chinese and Multinational Corporations". *3rd IEEE Conference on Industrial Electronics and Applications*, 2008. 1674-1679.
- Hrishnova, O. A., and Dumanska, V. P. "Ekolohichniy vektor sotsialnoi vidpovidalnosti" [Vector environmental social responsibility]. *Ekonomika i upravleniye*, no. 3 (2011): 32-41.
- Liudskyi rozvytok v Ukraini: innovatsiinyi vymir* [Human development in Ukraine: innovative dimension]. Kyiv: Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2008.
- [Legal Act of Ukraine] (2007). <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=880-2007-%F0>
- "Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development". <http://www.un-documents.net/ocf-02.htm#l>
- Pakhomova, N., Endres, A., and Rikhter, K. *Ekologicheskyy menedzhment* [Ecological management]. St. Petersburg: Piter, 2003.
- Shapoval, V., and Ashcheulova, A. *Ecologic Component of Social Responsibility of Business (Experience of Poland and Ukraine) Yedyna Yevropa: perspektyvy rozvytku* [Ecologic Component of Social Responsibility of Business (Experience of Poland and Ukraine) United Europe: prospects of development]. Dnipropetrovsk: Natsionalnyi hirnychiy universytet, 2010.
- Shapoval, V. M. *Sotsialna vidpovidalnist biznesu v strukturі upravlinnia ekonomikoіu* [Social responsibility in the management structure of the economy]. Dnipropetrovsk: Natsionalnyi hirnychiy universytet, 2011.
- Veklych, O. O. "Ekonomichniy mekhanizm ekolohichnoho upravlinnia v Ukraini" [Economic mechanism of environmental management in Ukraine]. <http://agrofin.com.ua/files/dre.pdf>